

Sammlaren

Tidskrift för

svensk litteraturvetenskaplig forskning

Årgång 93 1972

Svenska Litteratursällskapet

REDAKTIONSKOMMITTÉ

Göteborg: Lennart Breitholtz

Lund: Staffan Björck, Carl Fehrman

Stockholm: E. N. Tigerstedt, Örjan Lindberger

Umeå: Magnus von Platen

Uppsala: Gunnar Brandell, Thure Stenström

Redaktör: Docent Ulf Wittrock, Litteraturvetenskapliga institutionen, Villavägen 7,
752 36 Uppsala

Printed in Sweden by

Almqvist & Wiksell Informationsindustri AB, Uppsala 1973

också Enquist en gestalt med byggstenar från enskilda i och för sig »verkliga» intervjuobjekt. I detta tillvägagångssätt, konstaterar Linnér, bryter författaren mot »historievetenskapens elementära spelregler» och skapar en »typisk sanning» (79).

Men den avgörande frågan vid bedömningen av Enquists roman — och här rör Sven Linnér vid något verkligt centralt — är huruvida han med sitt utnyttjande av dokumentärt primärmaterial, av sekundärlitteratur och av den realistiska romanens gängse verkningssmedel lyckats ge en bild av baltutlämningen som »tillåter påstående om detta skeende (analyser, kritik, konklusioner)» (82). Svaret blir nej, eftersom, konstaterar Linnér, författaren på vägen hin- ner upptäcka hur ideologiskt styrda alla reaktioner är, vilket gör honom själv osäker i sitt moraliska ställningstagande. Denna upptäckt leder, menar Linnér, till en fixering vid den ideologiska aspekten till förfång för en allmänt humanitär och allmänt moraliskt giltig ståndpunkt. Jag tror att det är en viktig punkt som Sven Linnér här satt fingret på. Fakta talar sitt tydliga språk, brukar det sägas, men det är författaren som väljer (eventuellt omedvetet) och sovrar i sitt material, det är författaren som sammanfogar bitarna till en estetisk helhet, det är genom hans ögon läsaren tvingas att se ett aldrig så dokumentärt historiskt förlopp. Dokumentärromanen sådan den exemplifieras av Linna, Scherfig, Enquist och många andra är och förblir dikt och inte historiskrivning, det illustrerar dessa tre uppsatser tydligt.

Det ligger i sakens natur att de uppsatser som vill orientera om läget på romanforskningens område lätt blir katalogartade. Bertil Romberg ger en pedagogisk klar och instruktiv och dessutom rolig översikt över romanforskningen i Norden och han följs av rapporter från USA, Västryskland och DDR. Avslutningsvis följer så den sociologiskt inriktade romanforskningen med Maurice Graviers presentation av Lucien Goldmann som krona på verket. Gravier ger ett i lämpliga delar kritiskt och uppskattande referat av Goldmanns idéer, framför allt i »Pour une sociologie du roman» och konstaterar, som man väl måste göra, att trots de revolutionerande teorierna den praktiska tillämpningen på skönlitterära texter verkar ovanligt litet nymodig. Och trots sin omiskännliga vilja att efter förmåga vara med på de goldmannskt-marxistiskt-strukturalistiska noterna, kan Gravier inte undertrycka ett litet tvivel på att Don Quijote, Wilhelm Meister och Julius Sorel låter sig restlöst förklaras utifrån marknadsföringens ekonomi.

Gunilla Bergsten

Actes du Ve congrès de l'Association internationale de littérature comparée (Belgrade 1967), utg. av N. Banašević. Belgrad 1969. Swets & Zeitlinger, Amsterdam.

Den femte internationella komparatistkongressen i Belgrad 1967 hade tre huvudtemata: 1/ »Les courants littéraires en tant que phénomènes internationaux»; 2/ »Littérature orale et littérature écrite»; 3/ »Les littératures slaves et leurs interprétations dans les autres littératures». Kongressen hade samlat över trehundra deltagare av vilka en tredjedel bidrog med föreläsningar eller rapporter. I den mäktiga volymen kongresshandlingar har 86 föreläsningar publicerats av vilka något flera än hälften behandlade det första temat. Den manstarkaste delegationen kom som vanligt från USA, men östländerna i Europa svarade för halva antalet föreläsare.

Om dylika siffror säger något om de olika nationallitteraturernas röststyrka blir man som svensk nedstämmd. Ingen svensk föreläsare uppträdde, inte heller behandlades några ämnen med anknytning till Sverige, och när en enda föreläsare råkade nämna en svensk författare, Peder Sjögren, så gjordes han till »romancier norvégien» (s. 395). Sådan är situationen åtminstone enligt dessa kongresshandlingar som emellertid inte är kompletta.

Till största delen är detta en självklar konsekvens av vår språkliga isolering, men tystnaden behövde lika självklart inte vara total. Man läser i ett par föredrag om hur det hållits symposier kring stora nationella diktare i Polen för att utröna deras internationella position, och man börjar undra över hur svenska litteraturforskare sköter sin utrikesrepresentation. Måste vi råka in i en politisk situation där den nationella identiteten är lika hotad som polackernas innan vi förstår att samla oss kring de svenska stämmor som hörts i världen?

Nu är internationella manifestationer av litteraturforskning förvisso inte problemfria i något avseende eller någon innebörd av ordet. Först och främst språkligt: kongresshandlingarna är tryckta på franska, engelska, tyska, italienska eller spanska i Jugoslavien, och tryckfelen är följaktligen legio, i många fall inte bara löjliga utan direkt meningsförstörande. För flertalet föreläsare betydde språkbegränsningen att de måste använda ett främmande uttrycksmedel, och det vet alla hur oerhört svårt det är för just litteraturforskare, som är så beroende av att kunna förmedla nyanser. Svårigheterna är enorma redan för den som läst tre moderna språk under ett stort antal skolår. Med de språkliga förutsättningar som vi nu anser oss ha råd att ge våra forskar-

aspiranter kommer mycket snart varje svensk deltagande i internationella forskningssammanhang att bli en omöjlighet. Ingen kommer att kunna uppfatta mer än det som sägs på engelska, mycket mindre göra något eget inlägg.

Redan det stora antal föreläsare som utlovas i företalet inger farhågor om blandade läsupplevelser, och de blir besannade i rikt mått. Det råder en förskräckande spännvidd mellan det bästa och det sämsta. Vilket som är det bästa bidraget är vanskligt att avgöra, men Harry Levins *On the dissemination of Realism* (231-241), René Welleks *The term and concept of Symbolism in literary history* (275-292), Anna Balakians *Le caractère international du symbolisme* (293-299), Viktor Erlichs *Some Western interpretations of Gogol* (595-602) och Mieczyslaw Brahmers *Présence polonaise dans la littérature européenne* (641-650) är alla av högsta klass. Vilket som är sämst är däremot fullkomligt klart: det japanska bidraget (419-425) är en parodiskt usel komparation baserad på totalt subjektiva associationer — det har ingen annan förtjänst än det pedagogiska skräckexemplens.

Som i andra internationella sammanhang avspeglar sig de politiska motsättningarna på skilda vis. Att inga västtyska föreläsare uppträdde på kongressen måste rimligen ha berott på viseringskrångel. Sådant är trist, men de ideologiska nyanskillnaderna i de östliga inläggen är så mycket mera spännande. De ryska föreläsningarna är till större delen egendomligt stelbenta och ointressanta. Det kan inte enbart förklaras med språklig oträning, och det är inte en nödvändig konsekvens av en marxistisk grundsyn. Om ett sådant påstående överhuvudtaget behövs styrkas så kan det ske genom ett komparativt studium av vissa inlägg från Polen, Tjeckoslovakien — man påminns om att kongressen hölls ett år före katastrofen — Ungern och Rumänien. Här kan man träffa på uttalat avståndstagande från alla försök att låta politiska och sociologiska kriterier bestämma det komparativa studiet av världslitteraturen (s. 47, Dionyz Durisin, Bratislava), och flera inlägg kring avantgardismens problem som befriat sig från Lukács' fördomar (Miklos Szabolcsi 317-334, Laszlo Illes 335-341, båda från Budapest, Matei Calinescu, Bukarest 343-354).

I de östtyska föredragen följer man däremot noga de ryska mönstren, någon gång ängsligt och beskäftigt. Wilhelm Girnus' studie av det tyska inflytandet på fransk romantik och realism formulerar den socialistiska realismens välkända teser med om möjligt större tyngd och retoriskt brus än ryssarna eftersom han kan göra det på Marx' egen tunga. H. Jüngers föreläsning om tolkningen av sovjet-

rysk litteratur i Tyskland är en propaganda-föreläsning som ger anledning till vemod eller raseri eller båda delarna. Det gäller den tredje fasen i de sovjetisk-tyska litteraturförbindelserna, det första decenniet efter 1945 »als durch besondere historische Umstände die Sowjetliteratur in einem Teil Deutschlands zu einem wesentlichen gesellschaftsbestimmenden Faktor wurde, ja, geradezu die Rolle des Geburtshelfers eines neuen Bewusstseins spielen konnte, als diese Literatur eine solche tiefe und breite Wirkung erzielen konnte wie noch nie zuvor eine ausländische Literatur die deutsche Literaturgesellschaft beeinflusst hat.» (561, tre korrekturfel rättade). Sakligt kan det sista ifrågasättas — hur är det med upplysningstidens franska dominans? — men bortsett från det, hur kan en ansvarig forskare härda ut med att höra sig själv uttrycka ett så monumentalt hyckleri? Det han talar om var ockupation och högst medvetna indoktrineringskampanjer. De kanske går att försvara med sakliga eller i var fall politiska argument av viss tyngd, men detta medvetna historieförfalskande i en dunst av tunga tyska ord kan aldrig försvaras. Det är vämjeligt och vedervärdigt att bevittna, och man börjar fråga sig vad ett internationellt meningsutbyte skall tjäna till om det tilläts inkludera rena bedragare.

Ståndpunkten är defaitistisk och alltså förkastlig, men jag är rädd för att många läsare kommer att hamna i den sinnesstämningen vid flera tillfällen i denna stora volym. Så mycket lättare f.ö. som de metodologiska nyvinningar man kan göra i den är mycket få. Ingen föreläsare kommer med något nytt grepp på den notoriskt kontroversiella frågan om vad komparativ litteraturvetenskap egentligen är. Allt för många begagnar aningslöst en ytterst suddig terminologi. Bara några få för fram strukturalistiska synpunkter. Den största nyttan man kan ha av denna kongressrapport är som illustration till hur mycket nytt som välsignat — eller drabbat — litteraturforskningen på allra senaste tiden. I ett framtida historieperspektiv kommer troligen 1968 att framstå som ett gränsmärke, inte bara i den politiska historien i öst och väst utan också i den allmänna idé- och vetenskapshistorien. Denna kongressrapport är till alla delar — utom tryckningen — på bortre sidan om detta gränsmärke.

Inge Jonsson